

Weldoeners en Weelde

De Pijp

Het Vondelpark, het Concertgebouw en het Rijksmuseum verrijzen allemaal in de 19e eeuw. Het is een tijd die zich kenmerkt door grote armoede maar ook door weldoeners die de stad uit het slop proberen te halen. Mensen zoals Piet van Eeghen en Samuel Sarphati. Amsterdam is er na de Franse bezetting slecht aan toe. Er heerst armoede, buurten raken in verval en de werkeloosheid is groot. De stad zit in diepe schulden en kinderen worden op straat te vondeling gelegd. Deze wandeling die in de Gouden Bocht op de Herengracht begint, neemt ons mee naar een nieuw begin. Via de grachtengordel, langs het voormalig Aalmoezeniershuis, het Prinsengrachtziekenhuis naar arbeiderswijk de Pijp. Maar ook door stadsparken zoals het Sarpathipark naar de plek waar ooit het Paleis voor Volksvlijt stond. De kroon op het werk van Sarpathi. Een wandeling door onze hoofdstad in herstel: van verkrotting naar allure.

1 Welkom

Fijn dat je er bent. We gaan zo links de Herengracht op, daar begint ons verhaal. Maar eerst even wat huishoudelijke zaken. Deze wandeling ervaar je het beste met je telefoon diep weggestopt. Ik geef je aanwijzingen voor de route, dus voor het navigeren heb je geen telefoon nodig. Als alles goed gaat, tenminste. In de stad wordt gebouwd, gegraven en gesloopt. Soms zijn delen van een weg afgezet. Kom je zo'n onverwachte hindernis tegen? Of ben je slecht ter been? Kijk dan even op de kaart in je app. Er is altijd een alternatief pad in de buurt. En nog iets: Amsterdam is een drukke stad.

2 De Gouden bocht

Het is begin 1865. Amsterdam is straatarm en stinkend smerig. Werkeloosheid, armoede en ziekte zijn overal. Zie je daar rechts aan de overkant dat enorme huis met dat sierlijke balkon? Kan bijna niet missen, het is de enige gevel met een balkon hier in de Gouden Bocht. Die naam slaat op deze bocht in de Herengracht, waar al sinds de 17e eeuw alleen de allerrijkste Amsterdammers een huis kunnen betalen. Dat chique huis krijgt nieuwe bewoners. Een steenrijke bankier, handelaar, kunstverzamelaar en weldoener trekt erin met zijn gezin. Het is Christiaan Pieter van Eeghen. Maar zeg maar Piet, want dat deed iedereen die hem kende. Piet wordt aan het begin van de 19e eeuw geboren, tijdens één van de diepste crises die de stad zal meemaken. Vandaag vertel ik je alles over deze periode – en over twee bijzondere mannen die de stad uit het slop trekken. Welkom, bij het verhaal van Amsterdam.

3 Handelshuis van Eeghen & CO

Vanaf zijn nieuwe adres heeft Piet, 49 jaar oud, altijd zicht op het familiebedrijf. Handelshuis Van Eeghen & Co is dan al meer dan 200 jaar belangrijk familiebezit, en Piet geeft er succesvol leiding aan. Halverwege de 19e eeuw verhuist het bedrijf naar dit statige pand hier links op nummer 462. De Van Eeghens zijn een welvarende familie. In plat Amsterdams zijn ze stinkend rijk – en dat in een tijd van ongekende armoede. Maar Piet heeft oog voor zijn medemens, en hart voor zijn stad. Vanaf zijn jongste jaren zet hij zich in voor het welzijn van alle Amsterdammers.

4 Feestmaal voor ratten

We lopen rechtdoor. Terug naar 1816. Het jaar waarin Piet geboren wordt. Zijn moeder sterft een paar weken na zijn geboorte aan een longontsteking, maar Piet heeft zijn vader nog. Veel andere kinderen hebben dat geluk niet en eindigen in het weeshuis. Als je hier om je heen kijkt, naar al die indrukwekkende grachtenpanden, is het misschien moeilijk voor te stellen dat de stad zo diep kon zinken. Jarenlang is de stad bezet geweest door het Franse leger van keizer Napoleon Bonaparte. Veel Fransen hebben hier in de stad gebivakkeerd en geleefd op kosten van de stad en zijn inwoners. Als Napoleon in 1815 bij Waterloo wordt verslagen, verlaten de Fransen de stad. Ze laten Amsterdam achter met een schuld van 20 miljoen gulden. De stad is zo goed als failliet. Alleen de rente op dat bedrag kost per jaar al bijna een miljoen – een kwart van de totale begroting. Er is dus nergens geld voor en de stad verloedert in hoog tempo. Zelfs hier, waar de duurste huizen staan en de rijkste Amsterdammers wonen, kleeft het vuil aan de straten, stinken de grachten en rennen de ratten van het ene feestmaal naar het andere. .

5 Radeloze ouders

Zie je daar aan de overkant van de brug dat hoekhuis met die bijzondere gevelstenen? Daar gaan we naar links. We volgen de gracht. In de loop van de 19e eeuw neemt de armoede alsmaar toe. De handel ligt jarenlang stil. De weinige schepen die nog in de haven liggen, rotten langzaam weg. Hele wijken zijn verkrot, en in de grachten zie je de lijken drijven van ratten, honden en katten. Bedrijven sluiten noodgedwongen hun deuren en steeds meer mensen raken werkeloos. Meer dan de helft van alle inwoners kan niet voor zijn eigen eten zorgen. Ze worden afhankelijk van rantsoenen van brood en aardappelen. In die omstandigheden groeit het aantal weeskinderen schrikbarend snel. Noodgedwongen leggen radeloze ouders hun pasgeboren baby te vondeling. Kun je het je voorstellen? Hoe hoog de nood moet zijn voor ouders om hun kind achter te laten op straat?

Is het je weleens opgevallen dat veel bruggen in Amsterdam een naam hebben? Kijk maar, hier op de reling voor je: dit is de Abel Weetnietbrug. We gaan de brug niet over, maar over Abel Weetniet moet ik je wel wat vertellen. Abel werd hier vlakbij te vondeling gelegd, op de Keizersgracht. Toen hij werd gevonden bleek hij geen briefje bij zich te hebben. Soms deden de ouders dat tussen de kleren van de baby. Om hun kind toch tenminste een voornaam mee te geven. Maar soms hadden vondelingen geen briefje bij zich. Dan gaven de mensen van het weeshuis de kinderen een naam. En daar werden ze steeds creatiever in. Anna werd gevonden door een schoenmaker, dus dat werd Anna Schoen. Een ander meisje werd gevonden bij een secreteet, dat is een soort wc. Jammer voor haar, want daardoor kreeg ze de naam Maria Secreteet. Dan kon je beter gevonden worden op de stoep voor een wijnhandel, zoals Anna Champagne. Bij Abel wisten ze even niks meer te bedenken. Vandaar Abel Weetniet.

We gaan links over de brug de Prinsengracht op. Die blijven we dan een hele tijd volgen. Maar kijk nog even naar de naam op de brug voor ons, rechts. Hij is vernoemd naar Angenietje Swarthof. Begin 19e eeuw vangt zij jarenlang thuis weeskinderen op – in totaal wel 126. Ze verzorgt ze en voed ze op, samen met haar eigen kinderen. Zie je dat statige gebouw daar aan de overkant? Dat was ooit het Aalmoezeniersweeshuis. Hier krijgen de weeshuiskinderen vanaf hun 6e jaar onderwijs in godsdienst, lezen en schrijven. En vanaf hun 10e leren ze rekenen. De jongens leren een vak bij een baas. De meisjes leren breien, weven en naaien. Ze maken kleding voor het weeshuis en voor de rijkere Amsterdammers. Als ze rond hun 18e het weeshuis verlaten, krijgen ze wat noodzakelijke spullen om een huishouden mee te beginnen of een beroep te kunnen uitoefenen. Dit gaat jaren goed. Maar als in 1816 de hongersnood uitbreekt, door een reeks van misoogsten, loopt het weeshuissysteem vast. Het aantal vondelingen stijgt begin 19e eeuw naar een hoogtepunt. Voor de oudere weeskinderen is er bovendien geen werk meer te vinden. Het stadsbestuur wil de kinderen laten deporteren naar zogenaamde koloniën in Drenthe, waar ze te werk worden gesteld in een soort openluchtgevangenis. De mensen van het weeshuis zijn daar fel op tegen. Zo ga je niet met kinderen om – zij kunnen er ook niks aan doen dat ze in een arm gezin geboren zijn. Maar het stadsbestuur zet door en krijgt zelfs bijval uit Den Haag. In 1820 wordt bij Koninklijk Besluit vastgelegd dat de weeskinderen naar de koloniën moeten. Maar niet voor de mensen van het weeshuis. Zij weigeren mee te werken en nemen ontslag. Het weeshuis wordt in 1825 definitief gesloten. Piet van Eeghen is dan net 9 jaar oud. En zo jong als hij is, ziet hij om zich heen de ellende in de stad. Die kan hij maar moeilijk begrijpen, met alle rijkdom en welvaart die hij in zijn eigen omgeving gewend is. Zijn vader en oom beheren de handelsonderneming, een miljoenenbedrijf. Een andere oom is directeur van de Nederlandse Bank. Zijn oudtante Susanna belegt in suikerplantages. Zijn hele familie is succesvol, rijk en heeft connecties in de allerhoogste kringen. Het kan toch niet zo zijn dat zij alles hebben, en de rest niks? We lopen nog even door over de Prinsengracht.

8 Prinsengrachtziekenhuis

Op zijn 25e wordt Piet penningmeester van een nieuwe vereniging: de Vereeniging voor Ziekenverpleging. Een particuliere onderneming van mensen – vooral artsen – die net als Piet vinden dat er hoognodig iets moet worden gedaan aan de misstanden in de stad. Zij betalen en bouwen gezamenlijk dit ziekenhuis, hier links van ons: het Prinsengrachtziekenhuis. Indrukwekkend, vind je niet? Voor de Amsterdammers van toen was dit nieuwe, brandschone ziekenhuis een zegen. De bestaande ziekenhuizen waren in die tijd zo slecht en armoedig, dat er meer patiënten overleden dan herstelden. Zie je dat de naam nog op de gevel staat? De Vereniging voor Ziekenverpleging bood gratis zorg aan huis. Zorg voor alle Amsterdammers, ongeacht inkomen, afkomst of geloof. Dit ziekenhuis is het eerste moderne ziekenhuis van de stad.

9 Piet van Eeghen

Als je hier naar rechts kijkt, over de brug tussen de gebouwen door, kun je in de verte het Rijksmuseum zien. Zie je de torens? Daar gaan we naartoe. We steken de weg over en gaan dan rechts de brug over. Piet van Eeghen was Amsterdammer in hart en nieren. Dat hij opgroeide in een tijd van honger, ziekte en verval deed hem pijn. Hij geloofde er heilig in dat wie het goed heeft, zich moet bekommeren om armen en kwetsbaren. En Van Eeghen heeft het goed. Als zoon uit een rijke koopmansfamilie breidt hij zijn rijkdom uit. In de handel, en later ook als bankier. Met al dat geld wil hij iets teruggeven aan de stad. Zoals een modern, goed georganiseerd ziekenhuis waar iedereen terecht kan. Of een park met veel groen en water waar mensen kunnen ontspannen en genieten van de frisse buitenlucht. Zodra van Eeghen een plan heeft, bespreekt hij dat met andere rijke heren. Hij kent iedereen die belangrijk is persoonlijk, en iedereen in de stad kent hem. Ze vertrouwen hem op zijn woord en ze investeren graag in zijn projecten. Zelf legt hij als eerste een bedrag in. Meestal is dat ook het grootste aandeel. Zodra hij op die manier genoeg geld heeft opgehaald, gaat hij naar het stadsbestuur. Dat is allang blij als er een goed plan ligt waar de stad niet voor hoeft te betalen. Zoals voor het Nieuwe Park. We komen er vandaag niet langs, maar je kent het vast wel: het Vondelpark. Dat is dus eigenlijk met crowdfunding gefinancierd door Van Eeghen.

10 Nationaal Museum

Zie je het recht voor je? Het Rijksmuseum. Het lijkt wel een paleis, we zijn er bijna. Dat het hier staat is voor een groot deel te danken aan Van Eeghen. Ken je de sprookjes van Andersen? De Deense schrijver schreef er meer dan 150. Zoals de kleine zeemeermin, het meisje met de Zwavelstokjes en De prinses op de Erwt. De sprookjesschrijver logeerde ooit bij Van Eeghen en merkte op dat zijn huis aan de Herengracht, vol met prachtige beelden en schilderijen, niks minder was dan een indrukwekkend museum. Dat zette Piet aan het denken. Hij begon te broeden op een plan voor een nationaal museum, dat voor iedereen toegankelijk moest zijn.

11 Onder 't Rijks door

We lopen onder het Rijksmuseum door naar de museumtuin. In de zalen van dit gebouw hangen wereldberoemde doeken, zoals Rembrandts Nachtwacht en Het melkmeisje van Vermeer. Het lijkt misschien alsof grote musea er altijd zijn geweest, maar dat is niet zo. Voor veel mensen was kunst in de 19e eeuw nauwelijks toegankelijk. De Hollandse meesters uit de 17e eeuw kon je tot die tijd alleen in het Trippenhuis zien, dat veel kleiner is en niet als museum gebouwd. De meeste kunst was in het bezit van de rijkste Amsterdammers. Die verzamelden erop los, maar deelden hun kunst alleen met familie en vrienden. Als we onder het museum door zijn is er links in het hek een opening met een trap naar beneden. Zie je 'm? Daar gaan we de museumtuin in.

12 Kunst & Cultuur

We gaan voor de boom naar links en lopen dan aan die kant de tuin weer uit. Van Eeghen vond dat kunst en cultuur onmisbaar waren in de opvoeding van iedere burger. Net zozeer een levensbehoefte als gezondheidszorg en een dak boven je hoofd. Hij bemoeide zich met de oprichting van het Rijksmuseum. En ondertussen werkte hij ook met een groep bevriende investeerders aan een eigen project: het Stedelijk Museum – bedoeld voor Moderne Kunst. Het zou zijn allerlaatste grote project worden, op 25 oktober 1889 sterft Piet, 6 jaar voor het Stedelijk zijn deuren opent.

13 De Badkuip

Hier gaan we naar links. Maar kijk eerst even naar rechts, daar zie je het Museumplein. Aan dit plein vind je het van Gogh Museum. En het Stedelijk. Het is een wit gebouw en wordt wel de badkuip genoemd. Van Eeghen laat het bouwen en laat na zijn dood zo'n 115 schilderijen en 1000 prenten en tekeningen na. Loop je mee? We steken aan het eind van de straat over en gaan vervolgens langs het water naar rechts.

14 De Plaskrul

Niet alleen van Eeghen deed wat hij kon om de stad vooruit te helpen. Zijn tijdgenoot Samuel Sarphati was even actief in het tegengaan van de verloedering in de 19e eeuw. Nu zwemmen er watervogels in de gracht waar we langs lopen, maar in die tijd zag het er hier heel anders uit. Overal ligt rottend afval en in het modderige, stinkende water drijven uitwerpselen. De meeste Amsterdammers weten niet beter. Maar Sarphati besluit er iets aan te doen. Hij bedenkt het eerste urinoir, een openbaar toilet. Zie je dat groene hokje op poten daar voor ons? Dat is zo'n urinoir. Een plaskrul. De vorm is een krul, zie je? Het geeft net genoeg privacy en is een uitvinding van Sarphati.

15 Hygiëne

We steken hier de weg over en gaan dan links de brug over. Loop je mee? Sarphati kwam uit een eenvoudige joodse familie. Hij studeerde medicijnen en raakte geïnteresseerd in iets heel nieuws voor die tijd: hygiëne. Toen hij in 1839 naar Amsterdam kwam, had nog nauwelijks iemand van het woord gehoord. Als één van de eersten begreep Sarphati dat de smerige grachten, het huisvuil op straat en de rottende troep van de vismarkt de oorzaak waren van talloze ziektes waar dagelijks Amsterdammers aan overleden. Iemand moest die troep ophalen en afvoeren. Maar dat kost geld, en wie wil daarvoor betalen? Net als Van Eeghen bedenkt Sarphati een oplossing voor dit probleem. Anders dan Van Eeghen heeft hij niet zo'n groot netwerk van rijke vrienden om een beroep op te doen. De vuilnisophaaldienst die hij opricht moet dus meteen voldoende geld in het laatje brengen om de kosten te kunnen dekken. En dat lukt door een slimigheidje. Omdat geen enkele Amsterdammer zou gaan betalen voor het ophalen van huisvuil, bedenkt Sarpathi aan wie hij het vuil zou kunnen verkopen. Al die rottende resten en uitwerpselen zouden best eens goeie mest kunnen zijn. En daar zaten ze in het oosten van het land om te springen. Dus laat Sarphati karren vol stinkende smurrie ophalen en in kleine schepen storten, om vervolgens over het water naar Drenthe en Overijssel te brengen.

16 De Pijp

Hier gaan we naar rechts en de volgende straat naar links. Daar blijven we links op de stoep lopen. Sarphati's ophaaldienst voor vuilnis wordt een succes. De stad wordt al snel veel schoner en de landbouwgrond in het oosten vruchtbaarder – dankzij de poep van Amsterdammers. In de tweede helft van de 19e eeuw gebeurt er iets waar bijna niemand nog op durfde te hopen. De werkgelegenheid neemt toe dankzij een nieuw beroep: de fabrieksarbeider. Ondernemers ontdekken de voordelen van machines waarmee allerlei goederen veel sneller en goedkoper gemaakt kunnen worden. In Amsterdam komt de industriële revolutie op gang – ruim een eeuw later dan in Engeland. Er komen machines om stoffen te weven, staal te walsen en hout te zagen. De eerste fabrieken openen hun deuren, en voor het eerst in meer dan een eeuw trekt de stad meer mensen aan dan dat er weggaan. En voor al die nieuwe Amsterdammers moeten er natuurlijk nieuwe huizen komen. Dat wordt de wijk waar we nu zijn. Smalle straten en sombere, goedkope huizen – de buurt YY, nu de Pijp had niet bepaald een goede naam in Amsterdam. Maar kijk hier eens rechts, naar dat gele gebouw. Nieuwbouw, ja, maar tegen het eind van de 19e eeuw wordt op deze plek, in een kleine kelder, voor het eerst een cabaretvoorstelling gegeven. Dat was iets totaal nieuws: een soort van toneel, maar dan met veel kritische liedjes die gingen over de rauwe werkelijkheid van het leven. En rauw was het leven, hier in de Pijp. Als je hier om je heen kijkt zie je duidelijk de 19e-eeuwse versie van het rijtjeshuis. Voor het eerst worden huizen in serie gebouwd, hele rijen tegelijk met precies hetzelfde uiterlijk. Het moest snel en vooral goedkoop. Kom, dan steken we over. Let goed op, het is hier altijd druk.

17 Slechte bouw

Maar de kwaliteit van de huizen is zo beroerd dat alles lekt, tocht, kraakt en piept. Sommige woonblokken storten zelfs helemaal in omdat er slecht cement is gebruikt bij de bouw. En de huren zijn zo hoog dat de gemiddelde arbeider ze nauwelijks kan betalen. Daarom beginnen veel bewoners een café in hun kelder, om wat bij te verdienen. Of ze nemen een kostganger in huis, een soort onderhuurder, om de kosten te drukken. De Pijp wordt daardoor al snel een mengelmoes van arbeidersgezinnen, cafébazen, prostitués, kunstenaars en studenten. Kroegen blijven er de hele nacht open. De Pijp wordt bekend als hét uitgaanscentrum van Amsterdam.

18 Een populaire wijk

Hier gaan we rechtsaf. Er is veel veranderd in meer dan een eeuw tijd. De straten in de Pijp zijn nog steeds nauw maar de huizen zijn enorm opgeknapt. Er staan bomen en de boel wordt veel beter onderhouden. Nu is het een populaire wijk om te wonen.

19 Een grote verandering

We steken hier schuin naar links het pleintje over en volgen daar het voetpad. Raar eigenlijk, als je er zo over nadenkt. Toen de Pijp gebouwd werd, was het een arme arbeiderswijk en nu moet je goed verdienen om hier een huis te kunnen kopen. Die verandering is natuurlijk niet vanzelf gegaan. Hoe dat zit vertel ik je verderop.

20 Albert Cuyp

Hier lopen we een tijdje rechtdoor, naar het Sarphatipark. De grachten in de 19e eeuw stonken niet alleen, ze stroomden ook steeds slechter door. Op veel plaatsen stond het water nauwelijks kniehoog. Daarmee waren de grachten totaal ongeschikt geworden voor hun belangrijkste functie: het transport van goederen. Steeds vaker besluit de stad zo'n dichtgeslibde gracht te dempen. Zoals hier. Vroeger stond-ie bekend als de Zaagmolensloot, aan de buitengrens van de stad. Tot in de jaren '80 van de 19e eeuw staan hier 16 grote zaagmolens. Kun je het je voorstellen? Tegenwoordig heet deze gedempte sloot de Albert Cuypstraat, bekend vanwege de Albert Cuypmarkt die hier 6 dagen per week veel publiek trekt. Door het dempen van de grachten gaat de leefbaarheid van de stad er flink op vooruit. De stank en het aantal ratten neemt af. Maar veel Amsterdammers hebben wel het gevoel dat ze hun stad kwijtraken. Wat is Amsterdam eigenlijk zonder zijn beroemde grachten? Langzaam maar zeker groeit de weerstand als de gemeente weer een volgende gracht wil dempen. Als het plan bekend wordt dat de stad de Reguliersgracht wil dempen, is de maat vol. Jan Veth, een Amsterdamse kunstenaar, roept de bevolking op om te protesteren tegen het plan. En met succes, want volgens veel Amsterdammers is de Reguliersgracht – we lopen er straks een stukje langs – één van de mooiste van de stad. De gemeente gaat door de knieën en het plan wordt afgeblazen.

21 Ingang Sarphatipark

Zie je daar links de ingang van het park? Daar gaan we in en houden dan links aan.

22 Samuel Sarphati

Zie je dat monument voor ons? Het lijkt wel een soort tempel. Het is even zoeken, maar binnen in die tempel staat een buste van een man. Het is Sarphati. Naar hem is dit park vernoemd. Niet omdat hij het zelf heeft aangelegd, maar om wat hij allemaal voor de stad heeft gedaan. Ik heb je al wat verteld over zijn vuilophaaldienst. Maar Sarphati bouwde ook een broodfabriek. Die leverde goedkoop brood van goede kwaliteit en in grote hoeveelheden tegelijk. De fabriek was van grote waarde voor een stad waarin bijna de helft van de mensen omkwam van de honger.

23 Sociale Woningbouw

Kom, we gaan hier rechtdoor, naar de vijver en dan links om het water heen. Sarphati en Van Eeghen zagen beiden de woningnood in de stad en de afschuwelijke omstandigheden waarin de armen leefden. En allebei kwamen ze op het idee van de sociale woningbouw. Ze richtten ieder een onderneming op om betaalbare appartementen te bouwen in de Jordaan, een oude volkswijk. Niet zoals de woonblokken in de Pijp, maar goeie, degelijke huizen, met goede voorzieningen. En net als van Eeghen, vond ook Sarphati kunst en cultuur onmisbaar in de opvoeding van ieder beschaafd mens. Maar Sarphati bouwde geen museum. Hij kwam met iets heel anders, iets spectaculairs. Zie je daar dat plateau in het water, met die witte kooi erop? Kom, dan bekijken we het van dichtbij. Dat is Sarphati's meesterwerk, zijn magnum opus. Het is maar een klein schaalmodel van wat het in werkelijkheid was: een reusachtig paleis, van glas en staal, midden in de stad.

24 Paleis voor Volksvljt

We hier over de brug. Stel je voor: een paleis met de oppervlakte van de Dam, en anderhalf keer groter dan het Koninklijk Paleis dat daar staat. Het schittert in de zon als kristal, want het is helemaal gebouwd van glas en gietijzer. De koepel van 64 meter hoog is rondom verlicht door 6000 gaslampen – een hypermoderne uitvinding in die tijd. Eind 1864 gaat het gebouw open. De trotse vader van dat Paleis voor Volksvljt, de nieuwste en grootste trekpleister van Amsterdam, is Samuel Sarphati.

25 Uitgang Sarphatipark

Kom, we lopen links het park uit, steken de weg over en lopen dan rechtdoor. Sarphati ging voor zijn projecten door het vuur en maakte daarbij niet altijd vrienden. Hij werd gezien als een bevlogen drammer, die nogal eens met de vuist op tafel sloeg om zijn zin te krijgen. In welgestelde kringen werd vaak spottend over hem gesproken, en als arts kreeg hij vanwege zijn afkomst geen positie als hoogleraar aan de universiteit. Maar de man zat vol energie en ideeën, en die moesten eruit. Na al zijn successen om de volksgezondheid te verbeteren en de honger tegen te gaan, richtte hij zich op de stad zelf. Die lag qua ontwikkeling bijna honderd jaar achter op een stad als Londen. Tijdens een bezoek aan de Engelse hoofdstad kwam Sarphati op het idee voor zijn Paleis voor Volksvljt. Het moest een ontmoetingsplaats worden voor muziek, cultuur en de nieuwste snufjes op gebied van techniek en industrie. Zodat iedereen zou kunnen zien hoe de toekomst eruit zou gaan zien.

26 Gedreven & Vastberaden

We steken de weg over en blijven dan rechtdoor lopen. Het startkapitaal voor het Paleis kreeg Sarphati verrassend snel bijeen. Maar daarna begonnen de problemen. Eerst lag de gemeente dwars met vergunningen en daarna een ministerie dat een stuk van de bouwlocatie niet wilde vrijgeven. Dat het paleis er toch kwam, was te danken aan Sarphati's enorme gedrevenheid. En door een slimigheidje hier en daar. Zo stelde Sarphati voor dat het plein rondom het Paleis Frederiksplein zou gaan heten. Vernoemd naar prins Frederik, de broer van Koning Willem III. Daar waren de Oranjes zo mee in hun sas, dat ze vooraan stonden toen in 1858 de eerste paal de grond in ging.

27 Een verwoestende brand

We steken hier de straat over en gaan aan de overkant naar links. 6 jaar later is het Paleis klaar. Maar een groot succes zal het niet worden. Misschien wel omdat Sarphati twee jaar na de opening plotseling overlijdt. Of omdat de akoestiek en de geplande tentoonstellingen tegenvielen. Op 18 april 1929 maakt een verwoestende brand een einde aan het Paleis. Het gietijzer smelt en het glas barst in miljarden stukken uiteen. Heel Amsterdam is in shock. Er is nu niks meer van over. Maar nog steeds kijken veel Amsterdammers met weemoed naar de indrukwekkende foto's die herinneren aan het Paleis. Naar de imposante laan en de brug die tot de voordeur leidden. Die laan is er nog. En de brug ook – we komen er straks langs. .

28 Stoplichten

We gaan bij de stoplichten rechtdoor. Over de brug en dan rechts de straat in.

29 Sarphatikade

Hier lopen we over de Sarphatikade. Van Eeghen kreeg een statige straat langs het Vondelpark naar zich vernoemt. Sarphati heeft een park, een kade en een straat op zijn naam.

30 Amstelhotel

Kijk eens, daar aan de overkant van de Amstel. Daar zie je nog een project van Sarphati. Het eerste Grand Hotel van Nederland, het Amstelhotel. Aan de gevel, de zuilen en sierlijke elementen zie je wat Sarphati met dit gebouw wilde zeggen: Amsterdam is groots en een stad van wereldformaat. Daar zat wel een beetje wensdenken bij want als het hotel opent in 1867, komen er nog nauwelijks toeristen naar Amsterdam. Maar dat zal veranderen. Aan het eind van de straat lopen we omhoog, de brug op en steken we de weg over.

31 De Nederlandse Bank

Kom, we gaan naar links. Aan het eind van de 19e eeuw krijgen koninklijke en adellijke gasten het Amstelhotel in de smiezen. Van de Britse koningin Elizabeth tot de Deense koningin Margrethe, allemaal willen ze er logeren. Verderop aan je linkerhand staat nu de Nederlandse Bank. Maar stel je eens voor dat je hier afloopt op een reusachtig Paleis van staal en glas. Want hier is het, dit is de plek waar Sarphati zijn Paleis voor Volksvlijt liet bouwen. Het enige wat er nu nog aan herinnert is een klein stuk van de tuin – het park aan het Frederiksplein.

32 Het Frederiksplein

Kijk, rechts voor ons is het Frederiksplein. We steken de tramrails over en lopen dan rechts om de vijver heen. We gaan dan aan de linkerkant het park weer uit.

33 Tussen de bomen

Hier steken we de weg over naar het volgende park. We gaan er dwars doorheen en aan de andere kant er weer uit. Daar volgen we de weg tussen de bomenrijen.

34 Reguliersgracht

We gaan naar rechts en volgen hier de weg langs de gracht. Het is de Reguliersgracht, die ooit op het punt stond gedempt te worden. Hier had een brede, drukke weg kunnen liggen met trams en meerdere rijbanen. Zo zag de gemeente het tenminste voor zich. Maar daar kwamen de Amsterdammers tegen in opstand. En ze kregen hun zin, de gracht werd gered.

35 Einde

Kom, we gaan over de brug naar links. We zijn aan het einde gekomen van onze wandeling. Nog even rechtdoor en bij de volgende brug naar rechts, dan zie je vanzelf het startpunt weer. Fijn dat je met mij bent meegelopen door de 19e eeuw. In de voetsporen van 2 bijzondere Amsterdammers die als weldoener en sociaal ondernemer veel hebben betekend voor de stad. In een eeuw dat Amsterdam zo goed als failliet was, sleurden deze twee mannen de stad uit de put en zeiden: we gaan weer wat van je maken. Van Eeghen en Sarphati. Dankzij hen bloeide de stad weer op. We zijn er bijna. Tijd om afscheid te nemen. Zie ik je nog een keer? Er zijn nog veel meer Podwalks in Amsterdam. Ze lopen dwars door onze hoofdstad, en vertellen ieder een eigen verhaal. Voor zo direct: goede reis terug naar huis – en terug naar onze eigen tijd.

Gefeliciteerd! Je hebt de podwalk in De Pijp voltooid. De route was 5,6km lang.